

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ ՅՈՎՅԱՆՆԵՍ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ «24 ԱՊՐԻԼ 1915» ԳՐՔԻ ՀԵՂԻՆԱԿ ՆԵՍԻՍ ՕՎԱՏԻՍ ԻԶՐԱԽԼԻՆ*

*Այս գիրքին մէջ, Ռուբէն Սեւակի վերաբերեալ գրութիւններու մասին
կարգ մը ծշդումներ*

6.11.2013-ին Պոլսէն RECOMMANDE-ով ուղարկած

«24 ապրիլ 1915» վերտառութեամբ Ձեր գիրքը՝ 14.11.2013-ին շնոր-
հակալութեամբ ստացայ...

Ինձ համար այս գիրքը, ֆրանսերէն արտայայտուիմ «monumentale»
կոթողային գործ մըն է:

Սրտանց շնորհակալութիւններս կը յայտնեմ:

Ես, հայ գրողներու եւ պատմագէտներու կողմէ «24 ապրիլ 1915» մա-
սին այսքան խոր պրպտումներով գիրք մը հրատարակուած ըլլալուն տե-
ղեակ չեմ...

Խնդրեմ, մտածեցէք անգամ մը. ի՞նչ ցաւալի վիճակ է...

Հայ գրողները, հայ ազգային մահուան վճիռը եղող «24 ապրիլ
1915»-ի մասին ձեզի չափ այս ցեղասպանութեան խորքը չեն կրցած իջ-
նել եւ այսքան վաւերագրական գիրք մը չեն կրցած հրատարակել...

... «24 ապրիլ 1915» վերտառութեամբ Ձեր գիրքը ամէն մէկ հայ
շատ ուշադրութեամբ կարդալը պէտք է...

* * *

Ձեր գիրքին մէջ ինձի ամենէն անելի հետաքրքրող մասերէն մէկը,
բնական է, Ռուբէն Սեւակի մասին գրուածներն են...

* Նյութը մեզ տրամադրել է գրող, հրապարակախոս, քննադատ Ալեքսանդր Թոփչանը:

Այս էջերուն մէջ Ռուբէն Սեաւկի մասին տրուած տեղեկութիւններուն համար կարգ մը լուսաբանութիւններ կատարել կուզեմ...

... 482. Էջին մէջ գրուած է թե՛ «Սիլիվրիցի Զիլինկիրեան ընտանիքին տնտեսական վիճակը, իրենց զաւակը Ռուբէնը Եւրոպա ուսանելու դրկելու յարմար չէր»:

Այս հարցը՝ 1907-ին Ռուբէն Սեաւկին, Պոլսոյ Պատրիարք Օրմանեանին դրկած եւ Պատրիարքէն օգնութիւն խնդրող երկու նամակները, կարգ մը գրողներուն շատ սխալ մեկնաբանած ըլլալուն հետեանքներն են...

... Ռուբէն Սեաւկի Սիլիվրիցի ընտանիքը ունետուր ընտանիք մըն էր.

Զիլինկիրեան ընտանիքին Սիլիվրիի մէջ ունեցած կալուածներու եւ հողերու կալուածաթուղթերուն (TAPU) թիւ տասը հատէն աւելի են (Այս TAPU-ները այսօր կը գտնուին Cangnes sur MER-ի Յովհաննէս եւ Իրմա Զիլինկիրեանի յիշատակի տան մէջ):

Այս մասին նոյն ինքն Ռուբէն Սեաւկի գրութիւնը նշենք՝ իր ընկերոջը՝ Զրանտ Նազարեանցին գրած նամակէն հատուած մը. «Եթէ բժիշկ եղած չըլլայի, ամենամեծ փափագս էր երկրագործ ըլլալ, ու նոյնիսկ դեռ հիմայ ամենավերջին փափագս է օր մը կարենալ գիտ թաշտիլ ու կեանքիս վերջին տարիները դաշտերուս ու հողերուս վրայ անցնիլ լռութեան ու բնութեան մէջ...

Լոզան - 29 ապրիլ 1912 - Ռուբէն Սեաւկ»:

... Ռուբէն Սեաւկ 1905-ին Լոզանի համալսարանը գնաց, բժշկութիւն ուսանելու՝ հօրը արտօնութեամբ եւ հօրը թիկունքովը, առանց ուրիշ մէկու օգնութեան:

Այս մասին Ռուբէն Սեաւկի քրոջ՝ Զայկանոյշ Զէվիքեան-Զիլինկիրեանի յուշերը՝ 1966-ին Պոլսոյ մէջ եւ 1979-ին Աթէնքի մէջ ձայնագրեցի՝ հայրը՝ Յովհաննէս Յ.Զիլինկիրեան, Ռուբէնը Եւրոպա չուղարկած, անոր սա խօսքերը կըսէ՝ «Քեզի «կոյս» կը դրկեմ... «կոյս» պիտի վերադառնաս»...

... Բայց երիտասարդութիւնը՝ հրաման մտիկ չընէր... Եւ սէրը՝ օրէնքներու չհպատակիր... Եվ Ռուբէն Սեաւկը Լոզանի մէջ գերմանացի աղջկայ մը կը սիրահարուի... Եվ այս լուրը՝ հօրը ականջը կը հասնի. հայրը շատ կը բարկանայ...

«Այլեւս ան իմ զավակս չէ» կըսէ...

Եւ Լոզան Ռուբէնին ուղարկած դրամը կը կտրէ... Եւ Լոզանի մէջ, այս պատճառով շատ նեղութեան կը մատնուի Ռուբէնը...

Եւ այդ շրջաններուն է որ Ռուբէն Սեաւկը Պոլիս Օրմանեան պատրիարքին օգնութիւն խնդրող նամակները կուղարկէ:

* * *

1960-ներուն Պոլսոյ մէջ, պատմագետ Գէորգ Բամուքչեանը Պատ-
րիարքարանի արխիւներուն մէջ գտած Ռուբէն Սեաւկին Օրմանեանի
գրած նամակները՝ Պոլսոյ հայկական մամուլին մէջ կը հրատարակէ...

Այս գրութիւնները կարդացող Սօֆիա բնակող մօրեղբայրս՝ Գէորգ
Փիլիպոսեան եւ իօրս զարմիրը՝ պոլսաբնակ Յակոբ Զընար-Զիլինկի-
րեան, Պոլսոյ «Քուլիս» թերթին մէջ հրատարակած գրութիւններով Գէորգ
Բամուքչեանին դէմ ելան... Եւ ըսին թե՛ «Ռուբէն Սեաւկին ընտանիքը՝ ու-
նետոր ընտանիք մըն էր... Այս նամակները՝ Ռուբէն Սեաւկինը չեն կրնար
ըլլալ»:

Որովհետեւ այս ազգականներս Ռուբէն Սեաւկին իօր, իր տղուն գեր-
մանացի աղջկայ մը սիրահարուած ըլլալուն բարկանալով, անոր դրկած
դրամի յատկացումը դադրեցնելուն՝ տեղեակ չէին...

* * *

482 էջին մէջ կրկին գրուած է թե՛ «Յէլենը համալսարանը մանկա-
վարժութիւն կ'ուսանէր»:

Helene Maria Apell (ծնեալ 1890) Erfunt-ցի իր ընտանիքին կողմէ
Լոզան ուղարկած էր, այդտեղի (այսօրուան իմաստով Finishing School
ըսուած) երիտասարդ աղջկանց վարժարանը:

Լոզանի այս աղջկանց վարժարանը՝ ոչ մէկ ատեն համալսարան մը
չէր: Արդեն 1907-ին 17 տարեկան եղող Յէլենը, այդ տարիքին համալ-
սարանի չէր կրնար երթալ:

* * *

483 էջին մէջ Յէլենի իօր անունը Franz Apel Dorr գրուած է, իսկ մօ-
րը անունը Marie Apel:

Ժիշդը սապէս է. իօր անունը՝ Franz Apel, մօրը անունը՝ Marie Dorr:

... Կրկին 483 էջին մէջ «Ռուբէն եւ Յէլեն 1910-ին Փարիզի Սուրբ Յով-
հաննէս Սկրտիչ հայ եկեղեցին ամուսնացան» գրուած է:

Իրականութիւնը տարբեր է՝

Ռուբէն եւ Յէլեն 16 յուլիս 1910-ին Լոզանի մէջ «Arrondissement D'etat
Civil de Lavsanne»ի պաշտօնատեղիին մէջ ամուսնացան: (Այս ամուսնու-
թեան վավերագրին պատճէնը կուղարկեմ):

... Լոզանի մէջ ամուսնանալէ յետոյ, Ռուբէն Սեաւկին փափագովը
Փարիզ կ'երթան եւ Փարիզի հայկական եկեղեցիին մէջ կը պսակուին...

Ռուբէն Սեաւկի՝ «Բժիշկին գիրքէն փրցուած էջեր» գիրքին մէջ «Փո-

խած հարսանիքի» վերտառութեամբ գրութիւնով իրենց ամուսնութեան պատմութիւնը տուած է.

«Փոխած հարսանիքի» պատմութիւնը՝ Ռութէն Սեակին ամենէն զգալուն գրութիւններէն մէկն է. (այս գրութեան հայերէն պատճէնը կ'ուղարկեմ):

* * *

484 էջին մէջ

«Յէլէն»ն ալ Պոլսոյ հայկական վարժարաններուն մէջ դաս տալու աստիճան իր հայերէնը յառաջացած էր» գրուած է...

... Ռութէն Սեակ, Յէլէնի (ժաննի) հետ ծանօթացած առաջին տարիներէն սկսեալ անոր հայերէն սորվեցնել ուղած էր...

Ռութէնը Յէլէնին դրկած նամակներուն մէջ ֆրանսերէն բառերուն հայերէն թարգմանութիւնները՝ ֆրանսերէն տառերով կը գրէր որ Յէլէնը հայերէն սորվիլ սկսի...

Եւ Յէլէնն ալ Ռութէնին ուղարկած նամակներուն մէջ երբեմն քանի մը հայերէն բառեր կ'աւելցնէր (ֆրանսերէնով) եւ այսքան...

Յէլէնին Պոլսոյ հայկական վարժարաններուն մէջ դաս տալու աստիճան հայերէն գիտցած ըլլալը՝ շատ ու շատ չափազանցուած տեսակէտ մըն է...

* * *

Կրկին 484 էջին մէջ սապէս գրուած է՝ «Աշխարհամարտին պատճառաւ, Օսմանեան պետութիւնը զօրաշարժ հռչակելով որոշ տարիքի այրերը զինուորագրած էր. նոյնպէս Ռութէն Սեակն ալ, իբր բժշկական սպայ զինուորագրուած ըլլալով Մաքրիգիւղ (այսօրուան Պաքըրգիւղը) դրկուած էր»:

Ճիշդ չէ...

Ռութէն Սեակը կը զինուորագրէն եւ իբր բժիշկ հարկւրապէտ նախ Չանաքքալէ կ'ուղարկէն...

... Ռութէն Սեակին Չանաքքալէի մէջ զինուորութեան ըրած շրջանի մասին իմ գիտցածներս նշելու պիտի ջանամ՝

1. Զետագային Ամերիկա հաստատուած հայ մը Չանաքքալէի մէջ իր զինուորութիւն ըրած շրջանի յուշերը կը հրատարակէ՝

Այս գրութեան մէջ կըսէ թե՝ «Ես Չանաքքալէի մէջ Ռութէն Սեակի գումարտակին մէջ զինուոր էի...»...

2. Ռութէն Սեակին քոյրը՝ Զայկանոյշ Զէվիքեան-Զիլինկիրեան իր յուշերուն մէջ կըսէ թե՝ «Ռութէնը, նախ Չանաքքալէ ուղարկեցին... Աեւի վերջ, Ռութէնը՝ Լոզան բժշկութիւն ըրած շրջանին Օսմանեան փաշանե-

րուն շատ օգնած է եղէր - այս փաշաները Ռուբէնը Չանաքքալէէն Պոլիս քերել տուին»...

3. Ռուբէն Սեալին Չանաքքալէի մէջ զինուորութիւն ըրած շրջանին, Ռօտուքօի մէջ (Tekirdag) լուսանկարչութիւն ընող Տատիկոզեանի կողմէ նկարուած, Ռուբէն Սեալին Օսմանեան հարիւրապետի համազգեստով նկարը...

Այս նկարը եւ կրնակի մասի պատճէնը ձեզի կուղարկեմ...

* * *

485 էջին մէջ՝

Սեալը Չանդըրըի մէջ, իրեն նման բանաստեղծ եղող Դանիէլ Վարուժանին հետ միասին կը բնակէր» գրուած է...

Ճիշդ չէ...

Ռուբէն Սեալը Չանդըրըի մէջ Դանիէլ Վարուժանին հետ միասին չբնակեցաւ...

Որովհետեւ դաշնակցական եղող Դանիէլ Վարուժանի ընկերները Չանդըրըի մէջ զենքը «դաշնակցականներու վիլլան» կոչուող տան մէջ իրենց հովանաւորութեան տակ առած էին՝

1. Այս մասին կը վկայէ Արամ Անտոնեանը՝ «Երբ Չանդըրըի մէջ «դաշնակցականներուն վիլլան» կերթայի, Դանիէլ Վարուժանը՝ ընկոյզի ծառի մը տակ գրելով ստաղած կը գտնէի»... Արամ Անտոնեան

(Ամէնուն տարեգիրքը - Կարօ Գէորգեան - 1959 - Պէյրուք)

2. «Մեր աքսորական կեանքին մէջ Դանիէլ Վարուժանին շատ կը գուրգուրայինք... Մեր բնակած տան ամենալաւ սենեակը իրէն տուած էինք»

Ծերուկը

3. «Չանդըրըի մէջ Ռուբէն Սեալին հետ միասին բնակեցանք...»:

Միքայէլ Շամտանձեան

Յուշարձան ապրիլ տասներմէկի Կ.Պոլիս 1919

* * *

Յարգելի Նեսիմ Օվատիս Իզրաիլ Պալաքեանի 24 ապրիլ 1915-ի մասին գրած 2 հատորոնց գիրքը «Հայ գողգոթան» հայկական ցեղասպանութեան մասին ամենէն ծանօթ գիրքն է.

Վերջերս անգլերէնի եւ ֆրանսերէնի ալ թարգմանուեցաւ...

Մինչդեռ Պալաքեանի գիրքը սխալներով լեցուն է...

Եւ այս մասին միայն Ռուբէն Սեալի մասին գրուած սխալները մատնանշելու պիտի ջանամ՝

24 ապրիլ 1915-ին Չանդըրը աքսորուած հայ անձնատուրութիւններուն մէջ 3 վարդապետ կար.

1. Կոմիտաս վարդապետ

2. Յովհան վարդապետ Կարապետեան

3. Գրիգորիս վարդապետ Պալաքեան

... Կոմիտասը մայիսի սկիզբները ազատ արձակուեցաւ...

Յովհան վարդապետ Կարապետեանի հայրը (բողոքական) պատուելի ըլլալուն, անոր Ամերիկեան դեսպան MORGENTHAU-ի մօտ կատարած դիմումներուն շնորհիւ ազատեցաւ...

Մինչդեռ Պալաքեան վարդապետը՝ անուն փոխելով, իբր գերմանացի պաշտօնեայ ծպտուելով ողջ մնաց...

Եւ 1922 ին Վիյանայի մէջ իր «Յայ գողգոթան» գիրքը հրատարակուեցաւ...

* * *

Ռուբէն Սեւակի Չանդըրըի աքսորականի օրերէն ամենէն կարիքատրներէն մէկը պատմելու ջանամ՝

Այդ օրերուն Ռուբէն Սեւակը Յովհան վարդապետ Կարապետեանին տունը կերթայ եւ անոր սա առաջարկը կընէ. «Իմացայ թէ մեր աքսորեալ ընկերներէն տկար հոգի ունեցողները, թուրք իշխանութեան տարածած «Եթէ իսլամանաք մահէն կազատիք»ի նման սուտ խոստումներուն հատալով, իսլամութիւնը ընդունելու կը պատրաստուին...

Դուն իբր կրօնական, ասոնք կանչէ եւ ամէն մէկուն երդում ընել տուր որ իրենց սուրբ հաւատքին հաւատարիմ պիտի մնան»...

Յովհան վարդապետը՝ «Այս տեսակ նախաձեռնութիւն մը շատ մը անպատեհութիւններ ունի» ըլլալով Ռուբէն Սեւակին առաջարկը չընդուներ...

(Յովհան վարդապետ Կարապետեանի յուշերէն)

(Յայաստանի կոչնակ - USA - 7 յունուար 1922)

* * *

Յովհան վարդապետ Կարապետեանին մահէն ազատելու համար իսլամ ըլլալ մտածողներուն երդում ընել տալու առաջարկը մերժելէն յետոյ...

Ռուբէն Սեւակ, ինքը անձամբ «Ամբողջ երկու օր, խիղճը աշխատեցաւ, համոզելու համար տկար հոգիները, որ մահը մահմեդականացումէն աւելի աղէկ է:

Եւ զատ զատ երդում ընել տուաւ ամէն անոնց, որոնց հոգիի ուժին

վրայ կասկած ունէր, թէ հաւատարիմ պիտի մնան իրենց լոյս - հաւատ-
քին»:

Միքայէլ Ծամտանձեան՝

«Յուշարձան ապրիլ տասնըմէկի» Կ. Պոլիս - 1919

* * *

«Չանդըրը-ի մէջ ամէն մէկ հայ աքսորեալին գիտցած այս շատ կա-
րեւոր դէպքին մասին Պալաքեան իր գիրքին մէջ բնաւ չ'խօսիր... Ինչո՞ւ
արդեօք...»

* * *

Ռուբէն Սեալը Չանդըրըի մէջ Արապաճըպաշը Իսմայիլին հիւանդ
աղջիկը կը դարմանէ... Աղջիկը կը սիրահարուի Ռուբէն Սեալին: Արա-
պաճըպաշը Իսմայիլը Ռուբէն Սեալին կըսէ՝ իսլամացիր, աղջկանս հետ
ամուսնացիր, քեզի մահէն կազատեմ...

Ռուբէն Սեալ իր աքսորական ընկերներուն կը պատմէ պատահա-
րը... Բոլորն ալ կըսեն «ընդունէ իսլամութիւնը եւ կեանքդ փրկէ... Բայց
Ռուբէն Սեալ «թրքաճալը նուաստանալ է» կըսէ: (Բիւզանդ Քէչեան,
Թէոդիկ - Ամէնուն Տարեցոյցը, 1922 - Կ. Պոլիս)

Պալաքեանը իր գիրքին մէջ Ռուբէն Սեալին Արապաճըպաշըին աղ-
ջիկը դարմանելը եւ Արապաճըպաշըին Ռուբէնին իսլամանալ առաջար-
կած ըլլալը կը գրէ... Բայց Ռուբէն Սեալին իսլամանալ մերժած ըլլալը
չգրէր... Ինչո՞ւ արդեօք...

* * *

26 օգոստոս 1915-ին Գալիժիքի մօտ Թեւե՛յ ըստած վայրը բժիշկ Ռու-
բէն Սեալ, Դանիէլ Վարուժան եւ երեք ընկերներուն սպանուած վայրը
ոչ մէկ հայ ականատես վկայ կար...

Այս ողբերգութիւնը պատմող միայն կառապան Հասան անունով վկայ
մըն է...

Պալաքեան իր գիրքին մէջ այս ողբերգութեան մասին (իբր թէ) այս
վկայ Հասանին պատմածները կը գրէ. «Ռուբէն Սեալ մարդասպաննե-
րուն դէմ չընդդիմացաւ, միայն Վարուժանը ինքնապաշտպանութեան դի-
մեց»:

Այս կառապանը ի՞նչ գիտէ Ռուբէն Սեալին և Դանիէլ Վարուժանին
ո՞վ ըլլալը...

Մինչդեռ նոյն կառապան Հասանին ականատեսի վկայութիւնը առա-

ջին անգամ հրատարակուեցան, Պալաքեանին գրքին հրատարակուելէն երեք տարի առաջ Պոլսոյ մէջ իբր վերջին յուր:

Նայեցէք, նոյն կառապան Յասանը այստեղ ինչ կըսէ. «Խեղճ զոհերը ծառերու կապեցին... Ինքզինքնին չէին կրնար պաշտպանիլ... ձեռքերնին կապուած էր»...

Պալաքեանը Յասանին ըսածները ինչո՞ւ փոխեց արդեօք...

Այս ողբերգութեան մասին ուրիշ գրող մը՝ Ս.Ջարեանդ 1924-ին Նիւ-Եօրք հրատարակած գրքին մէջ ուրիշ վկայութիւն մը կը բերէ. «Բռնի մերկացնելու փորձի մը դէմ Սեւակ կ'ըմբոստանայ, իսկ Վարուժան ստոյիկեան իմաստունի մը պէս համակերպող ոգիով մը կը հնազանդի»... (Անցորդի տպատրութիւններ Դանիէլ Վարուժանի, Տօթ Ռ. Զիլինկիրեանի (Սեւակ) գերեզմանները, Էդիմակ՝ բժիշկ Ս.Ջարեանդ):

* * *

Պալաքեան իր գրքին մէջ կըսէ թէ «Ռութէն Սեւակին եւ Օննիկ Մաղազաճեանին վրայէն 450 օսմանական ոսկի ելաւ»: Պալաքեանին այս գրութիւնը կարդացողը պիտի կարծէ թէ Ռութէն Սեւակը շատ հարուստ էր: Մինչդէռ խեղճ Սեւակը Չանդըրըի մէջ դրամ չունէր...

Չանդըրըէն ալ Պոլսոյ գերմանական դեսպանատունէն Լոզան Զէլէն Զիլինկիրեանին ղրկուած Ռութէն Սեւակին վրայէն գտնուած իրերուն ցանկին մէջ կըստի թէ. «Ռութէն Սեւակին վրայէն տասը օսմանեան ոսկի ելած է»... (Պոլսոյ գերմանական դեսպանատան Լոզան ուղարկած նամակը եւ հայերէն թարգմանութիւնը)

Արդեօք Պալաքեան Ռութէն Սեւակի հանդէպ ինչո՞ւ այսքան անիրաւ գտնուեցաւ՝ Որովհետեւ Պալաքեան Ռութէն Սեւակին մարդու մը ամէնաթանկագին բանը եղող կեանքը իր ազգին համար զոհած ըլլալը եւ գիտակցաբար դէպի մահ երթալը կը նախանձէր...

Որովհետեւ Պալաքեան մահէ փրկուելու համար անունը փոխած էր եւ իբր գերմանացի ծպտուելով՝ ողջ կըրցաւ մնալ...

Եւ այսօր շատ ու շատեր 24 ապրիլ 1915-ի համար Պալաքեանին գրածները կը կարդան եւ անոր գրածներուն կը հաւատան... Խեղճ հայեր...

* * *

Բայց Աստուած Պալաքեանը պատժեց... Եւ Պալաքեան Մարսիլիոյ հայոց եկեղեցիէն վռնուեցաւ... Եւ 1934-ին Մարսիլիոյ շրջակայքը ամայի ազարակի տան մը մէջ մահացաւ...

Յարգելի Նեսիմ Օվատիս Իգրաիլ,
Ռուբեն Սեալ 1915-ին հայութեան համար իր հոգին զոհեց...
Հանդըրըի մէջ իր անունը չփոխելու համար մեռաւ...

Բայց 1940 տարիներուն Հայաստանի մէջ Ռուբեն Ջարեան անունով
գրող մը Ռուբեն Սեալի անունը գողցաւ և Պարոյր Ղազարեան անունով
երիտասարդ բանաստեղծի մը «Սեալ» անունը տուաւ...

Եւ այս ձեռով Ռուբեն Սեալ Հայաստանի մէջ հայերու կողմէ երկրորդ
անգամ սպաննուեցաւ... Եւ 1950-ներէն յետոյ Հայաստանի մէջ «Սեալ»
ըստած ատեն կեղծ Սեալի մասին կը մտածէին...

«Սեալի» անուան դէմ կատարած անարդարութեան համար 1970-
ներէն ի վեր իմ բոլոր ուժերովս պայքարեցայ եւ տեալան գրութիւննե-
րով այս անիմաստ «չարիք»ին արգելք ըլլալ ուղեցի...

... Եւ այս «Սեալ» անունի նմանութիւնը շատ մը սխալմունքներու եւ
TRAGI-COMEDIE ըստելու աստիճանի խեղկատակութիւններու պատ-
ճառ կըլլար...

... Եւ այս սխալմունքներուն զոհերէն մէկն ալ Պոլսոյ մէջ Բարսեղ
Թուլաճեանը (PROF. PARS TUGLACI) եղաւ...

Բարս Թուլաճըն 1992-ին Պոլսոյ մէջ հրատարակած (թրքերէնով)
«Հայկական գրականութենէ հատընտիր» վերնագրով շատ արժէքատու
հատորին մէջ Ռուբեն Սեալին ալ երկու էջ կը յատկացնէ...

348 էջին մէջ Ռուբեն Սեալին կենսագրութիւնը (քիչ թէ շատ) տուած
է, բայց 349 էջին մէջ Ռուբեն Սեալի բանաստեղծութիւնն է ըսելով
«կեղծ» Սեալի թրքերէնի թարգմանուած «Գժվում եմ» գրութիւնը կը
հրատարակէ...

... 1994-ին ես եւ Ալեքսանտր Թոփչեան Պոլսոյ «Մարմարա» թերթին
այս սխալմունքը բացատրող գրութիւններ ուղարկեցինք: «Մարմարա»
թերթը իմ գրութիւնս չհրատարակեց, բայց Ալեքսանտր Թոփչեանին գրու-
թիւնը հրատարակեց...

Իմ գրութիւնս 20 եւ 21 ապրիլ 1994-ին Պէյրութի «Արարատ» օրա-
թերթին մէջ լոյս տեսաւ...

... Սինչ այդ, Բարս Թուլաճըն իր գիրքին մէջ կատարած սխալմուն-
քը սրբագրած չըլլալուն, Դուք ալ նոյնպէս Ձեր գիրքին մէջ Ռուբեն Սեա-
լին բանաստեղծութիւնն է կարծելով կեղծ Սեալին գրութիւնը հրատա-
րակեցիք...

Այս մասին լոյս տեսած գրութիւններուն պատճէնները Ձեզի կուղար-
կեմ:

* * *

Յարգելի Նեսիմ Օվատիս Իգրաիլ,
Ձեր գիրքի մասին «Ակոս», «RADIKAL», «Ժամանակ» եւ «Մարմա-

րա» թերթերում մէջ հրատարակուած գրութիւնները գոհումակութեամբ կարդացի...

Բայց ինձի համար աւելի կարեւոր են, մանաւանդ «RADIKAL»ի մէջ ելած գրուածները...

Շատ մը հայեր «INTERNET»ի ճամբով «RADIKAL»ի գիրքի մասին գրութիւնը ամէն կողմ ուղարկեցին...

Ձեզի կրկին ու կրկին կը շնորհատրեմ:

Ամենալաւ մաղթանքներով Յովհաննէս Զիլինկիրեան

* * *

3.9. 1. Այս գրութիւնս յուսամ որ պիտի կարենաք կարդալ... տարիքի եւ հիւանդութեան պատճառաւ քիչ մը դժար է կարդալը: Ձեզի այսօր կուղարկեմ վերջին հրատարակած գրքոյկս (Սեպտեմբեր 2013 թուականին) «1915 - Չանդըրըն վերլիշումներ»: 1915-ին Չանդըրըն աքսորուած մտատրականներէն վերապրողներուն վկայութիւններն են: Այս վերապրող մտատրականները իրենց յուշերուն մէջ կը պատմեն Ռուբէն Սեւակի հետ իրենց ապրած վերջին օրերուն պատմութիւնը:

Այս վերապրող աքսորականներուն անուններն են.

1. Միքայէլ Շամտանժեան
2. Յեվհան Ծ.Վրդ. Կարապետեան
3. Բժիշկ Վահան Ալթունեան
4. Արամ Անտոնեան
5. Օհաննէս Թէրլէմէզեան

Վերապրող աքսորականներէն Գրիգորիս Վարդապետ Պալաքեանին Ռուբէն Սեւակին մասին վկայութիւնները այս գիրքիս մէջ չառի... Որովհետեւ Պալաքեանը իր յուշերուն մէջ Ռուբէն Սեւակի մասին սխալ եւ սուտ բաներ գրեց...

3.9. 2. Ձեր գիրքին 503 էջին մէջ նշուած Մայտա Սարիսին «Պատմութիւնները» թէ՛ «Ռուբէն Սեւակին աղջիկ Շամիրամը 24 ապրիլ 1915-ի սեւ օրէն երկու օր առաջ Կոմիտաս Վարդապետի կողմէ մկրտուած է» գրութիւնը ճիշտ չէ... Իրականութիւնը տարբեր է.

1. Շամիրամի մկրտութեան թուականը 19 Յունիս 1915 է:
2. Ռուբէն Սեւակ այս թուականէն երեք օր վերջ 22 Յունիս 1915-ին ձերբակալուեցաւ:
3. Շամիրամին կնքահայրը՝ Կոմիտաս Վարդապետը չէ: Շամիրամին

կնքահայրը՝ թղթատարական նախարար Ռսկան Մարտիկեանն է:

4. Ռուբէն Սեւակի մանչուն՝ Լեւոնին կնքահայրը Կոմիտաս Վարդապետն է:

Կոմիտաս Վարդապետը մայիս 1915-ի սկզբները արքայազնի Չանդրընէն Պոլիս վերադարձած էր: Եւ այս թուականին Ռուբէն Սեւակ դեռ չէր ձերբակալուած...

Եւ Կոմիտաս Վարդապետ Ռուբէն Սեւակի բարեկամը ըլլալուն անոր մանչուն՝ Լեւոնին կնքահայրը եղաւ:

(Լեւոնին եւ Ծամիրամին մկրտութեան վկայականները կ'ուղարկեմ)

3.9. 3. Ձեր գիրքին 496 էջին մէջ Ռուբէն Սեւակ կնոջ Յէլեն Սեւակին 27 հոկտեմբեր 1915-ին Լոզանէն Պոլսոյ գերմանական դեսպանատան գրած նամակը հրատարակեր էիք: Այս նամակին կրկին հրատարակուիլը ինձի շատ ուրախացուց...

Յէլեն Սեւակին այս նամակը ես ուղարկած էի TANER AKCAN-ին: Ինծի համար այս նամակը 24 Ապրիլ 1915-ին մասին գրուած եւ ըսածներուն ամենէն կարեւորն է, որովհետեւ 1915 եղեռնի մէջ գերմանական պատասխանատուութիւնը կը մատնանշէ...

Այս նամակը հայերէն թերթերուն մէջ քանի-քանի անգամներ հրատարակեցի, բայց հայերը այս նամակին իմաստը եւ կարեւորութիւնը չ'հասկցան կամ հասկնալ չ'ուզեցին դժբախտաբար:

Այս նամակը հայկական ցեղասպանութեան բուն պատասխանատուները ժանջող գերմանացի կնոջ մը կողմէ գերմանացիներու ուղղուած անէծք է, աւելի ծիշտ անհաւատալի մէկ նախատեսութիւն մըն է...

«Ամմեղ կիներուն, երախաներուն, հիւանդներուն եւ ծերերուն երկինք բարձրացող արիւնը՝ անէծք մը ըլլալով Գերմանիա պիտի վերադառնայ» 27.10.1915 Լոզան Յէլեն Սեւակ

Յէլեն Սեւակին կատարած այս նախատեսութիւնը իրականացաւ: Երկրորդ աշխարհամարտին գերմանացիներուն՝ հրեաներուն դէմ կատարած բարբարոսութիւններուն պատիժը գերման ազգը 1945-էն մինչեւ այսօր իր ուսերուն վրայ կը կրէ...

Եւ երկար տարիներ ալ պիտի պատժուի...

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

11.12.2013 Nice

Բանալի բառեր. կենսագրություն, ցեղասպանություն, գրություն, բժիշկ

Чилинкирян Ованес

**Открытое письмо к автору книги “24 апреля, 1915”
Несиму Оватису Израилью**

Резюме

Автор письмом обращается к турецкому автору, делает филологические разъяснения, которые имеют большое значение как исследователь научной биографии автора Р. Севака.

Ключевые слова - биография, геноцид, заметка, врач.

Chilingirian Hovhannes

**An Open Letter to the Author of the Book “24 April, 1915”
Nesim Ovatis Izrail**

Summary

The author addresses the letter to the Turkish author, makes philological clarifications, which are of great importance as an investigator of scientific biography of R. Sevak.

Key words – biography, genocide, note, doctor